

Joško Belamarić

CROATIA REDIVIVA

Usprkos nametnutom ratu, Hrvatska neće promijeniti svoju europsku adresu. Ovaj rat, besprimjerne surovosti, čini nas još svjesnijim svog matičnog kulturnog identiteta. Danas vidimo da nas je poslijeratni socijalizam razbaštinió, izvlástio iz vlastite kulturne baštine. Zadnjih desetljeća mi smo se od građana pretvarali u stanovnike Hrvatske. Danas smo njeni državljani.

Žrtve su, međutim, neprocjenjive. Prorijedili su nas i prerovali. Naše spomenike neprijatelj je metodički popisao u svoje kataloge za rušenje. Tragedija ljudi od moje discipline stoji u tome da ćemo stotine među tim spomenicima studirati kao arheolozi a ne kao povjesničari umjetnosti.

Ipak, kupolu šibenske katedrale ćemo popraviti, Dubrovnik ćemo pozlatiti. Zauvijek ćemo, međutim, izgubiti nebrojene tragove našeg povijesnog postojanja u onoj pravoj, istinskoj, trećoj dimenziji hrvatskog prostora – u Zagori, u Lici, na Baniji, u dubini našeg dijela Panonije. U tom smislu, mislim da je gubitak klasicističkog sv. Frane u hrapavoj pustoši velebitskog Alana ili rušenje trobrodne barokne crkve sv. Trojstva u ličkom Otočcu, da se spomenemo primjera bez ikakva redosljeda, tragičnije od oštećenja koje je dobila Sv. Stošija u Zadru.

Ovaj rat otkrio nam je da Hrvatska nije samo kolajna gradova nanizanih uz tanku liniju jadranske obale i pored korita nekoliko rijeka. Otkrivamo prostor premrežen sićušnim naseljima-fosilima u Zagori, s atolima seoske bijede po Kordunu, s desecima srednjovjekovnih burgova u Lici, koje je oplela naša amnezija... Goethe kaže da za studiranje boje treba poći od oka prije negoli od svjetla: za pravo razumijevanje Hrvatske treba krenuti od tog prostora, zapaštenog desetljećima.

Naši gradovi surovo se ruše, ali se sela posve radiraju. Bojim se da je njihova tragedija još strašnija jer ih se do kraja potire, nakon što im je samoniklost već ranije (siguran sam, posve svjesno) poništena. Hoćemo li znati u ta sela vratiti prognane? Hoće li cni moći pobijediti vlastite traume, i već nasljeđene komplekse omalovaženosti? Hoćemo li ikad više znati obnoviti ideju sela, a da to ne bude pseudo-agrograd? U našim novinama već kolaju toliki članci koji govore o detaljima izgleda poslijeratne arhitekture. Nema sumnje da je sve spremno za daljnje rasipanje gradskih struktura koje se posvuda pretvaraju u veliku, vječno nedovršenu periferiju. Strah me je, međutim, da ćemo sutra tu treću dimenziju Hrvatske, nakon rata, odlaziti

tražiti iz naših istrunulih gradova kao crnu kutiju koja nakon pada aviona svjedoči o razlozima udesa.

Mi više nemamo iluzija. Naš neprijatelj okomio se na našu golu egzistenciju – kako kaže – "do konačne istrage". Spomenik u prostoru i vremenu koji on, nema sumnje, ruši po kartiranom planu, nije mu važan kao artefakt nego kao dokument: oni znaju da je spomenik jedina prava katastarsko-vlasnička isprava jednog naroda. U to ime ne smijemo dopustiti da nakon rata temelj obnovi Hrvatske postane materijalistički optimizam, mržnja prema ruševini, da se rat nastavi kroz betonske proteze kojima smo, na primjer, svojedobno sanirali dubrovački Knežev dvor, da ga što prije privedemo turističkoj svrsi. Ili, ne smijemo dopustiti da se srpska okupacija zamijeni ne-okapitalističkom okupacijom Gruža, Istre...

Našu današnju usamljenost – očaj zbog kilavosti i indiferentnosti dijela intelektualne i političke Europe, Europe koja nam ne daje pravo ni na naslov žrtve (dok vjerujemo da branimo najtemeljnije njene tradicije), očaj zbog Europe i Amerike koje sankcioniraju zlo (čekajući valjda da se ispuni njegova biblijska mjera), koje šalju humanitarnu umjesto stvarne pomoći, rasterećujući grižnju vlastite savjesti – moramo pretvoriti u naš kapital. Pesimizmu razuma moramo suprostaviti optimizam volje i djelovanja, koji su nas održali na ovim prostorima: moramo upravo danas preispitati kulturne lozinke koje se nalaze u našim povijesnim venama.

Clio, na žalost, daje samo pouke, ne i obećanja. Činjenica da naša stvar dobro stoji na vagi morala ne daje još ikakvih garancija. Ali, upozorimo s Braudelom: "jedne nacije može biti jedino po cijenu da bez kraja istražuje samu sebe, da se transformira u smjeru svoje logične evolucije, da se suprotavlja drugoj bez oklijevanja, da se identificira s onim najvrednijim – osnovnim od čega se sastoji."

Mi smo zreli ljudi sazrelog naroda. Nalazimo se u dramatičnom povijesnom trenutku. Ali, nastavimo s Braudelom, "istina je da te strašne rane s vremenom zacjeljuju, gube se, zaboravljaju – to je imperativno pravilo svakog života: nacija nije ličnost, nije "osoba". Ovo je vrijeme tragično, ali ova agonija je, vjerujte, katarza iz koje moramo izaći obnovljeni.

* * *

Zatraživši od jednog konzervatora uvodno slovo za "ratni broj" svog uglednog časopisa, Uredništvo "Kulturne baštine" je vjerojatno očekivalo povijed koja bi govorila barem:

- 1) o značenju spomenika za hrvatski nacionalni identitet;
- 2) o tome što je hrvatska kulturna baština europskoj;
- 3) o veličini šteta i perspektivama poslijeratne obnove oštećenih spomenika.

U odgovorima na takva, zaista elementarna pitanja, pisanje povjesničara umjetnosti nužno je akademske naravi – neprimjereno vrsti kataklizme koja

nas je snašla. U naravi je naše discipline, naime, uspoređivati ovaj rat s ratovima koji su na ovim prostorima već vođeni. Današnje masakre uspoređujemo sa starozavjetnim; ritualno radiranje kolektivne memorije koja

*Zadar, 1991. Unutrašnjost klasicističke Kneževe palače
(današnja Muzička škola) Foto: Ž. Bačić*

je komprimirana u našim spomenicima podsjeća nas na antički obred zao-ravanja brazde poviše temelja razorenih gradskih bedema (u smjeru obrnutom od onog kojim se u činu osnutka grada plugom opisivala linija njihovog ovoja); ritualna sravnjivanja naših Vukovara, Vinkovaca... obnavljaju u pam-

ćenju načitanih povijesne izvore koji govore o bacanju soli poviše zbrisanih gradova, da se zauvijek sterilizira tlo na kojemu su rasli. Uz bombardiranje Zadra, uz zrakoplovni atentat izveden na njegovu katedralu, mi spominjemo 1944, 1204. godinu; današnje podsjedanje Dubrovnika dobiva kao duboku jeku novinske feljtone u kojima se opisuje provala Crnogoraca i Rusa u dubrovačku Astoreju 1806... Spominjemo se barbara, Tatara, Turaka...

Mi zapravo izvodimo ekstempore. A ovaj rat nema usporedbe s nijednim prijašnjim iz jednog jedinog razloga. Ratovi 1806, 1914, 1941. imali su svjevrnsni legalitet – pripadali su na svoj način repertoaru svakodnevnih životnih realija. Rat 1991. godine u sruu Europe – rat do prave etničke istrage, rat po programu – takav rat danas svijetu je nerazumljiv poput kanibalizma. Ali, odnos svijeta spram razaranja kojima je Hrvatska izvrgnuta može se objašnjavati na mnogo načina.

Naša sadašnja situacija daje se ovako opisati: Svako toliko novine izvijeste o teškom razbojništvu usred krcatog metroa. Umjesto da pomognu žrtvi putnici bulje u tminu tunela. Ne vidjeti daje sigurnost. Ali, metafore na stranu. Tko je stvarno kriv za to što nas je snašlo? Mnogi kažu: komunisti su krivi za sve što se događa; ovim događajima dirigiraju *reciklirani komunisti* kojima rat koristi da armiraju svoju uzdrmanu totalitarnu konstrukciju; svako političko rezoniranje ovdje postaje sentimentalno, a sentimentali se predstavljaju kao političke ideje... Ali, zašto onda i pola istočne Europe nije u situaciji imalo sličnoj našoj?

Ni naši stratezi još nisu posve načistu kako da ovaj rat prikažu sebi i svijetu. Općenito se još uvijek misli da bi za nas efikasnije bilo govoriti o srazu novodemokratskih i prevladanih totalitarističkih poimanja, negoli o međunacionalnom sukobu. Stoga se i u najobičnijim radio-izvješćima s ratišta ime neprijatelja maskira s čitavim grozdom epiteta i sintagmi umjesto da ga se nazove jednim jedinim, njegovim pravim imenom.

S druge strane sve smo više pristajali na njegove termine ratovanja. A to ratovanje je u svemu atipično. I tu nam sve odmaže. Uzmimo, na primjer, samo aspekt njegove prezentacije u svijetu. Mislilo se da će nam sve one foto-slikovnice stravičnih prizora ljudi, životinja, spomenika, građevina, perivoja pomoći da vani shvate tko nam stoji nasuprot. Osobno sam uvjeren da su ta masakriranja bila preporučena iz nekog psihoanalitičkog štaba, jer izgleda malo vjerojatno da bi se iste strahote, s toliko specifičnog osobnog "rukopisa", pojavljivale s tolikom učestalošću na toliko razmaknutim točkama fronte. Prva svrha bila je, dakako, sve prestraviti i protjerati u strahu. Trebalo je, nadalje, svijetu dokazati da je posrijedi afrički fratricid, da je čitav taj rat (kojemu su standardi potonuli ispod svih konvencionalnih) više tema za antropologa negoli za običnog Zapadnjaka. Količina eksplicitne brutalnosti u tim fotografijama bila je tolika da ju je normalan čovjek odbio priznati za dio stvarnosti koja bi mu, barem geografski, trebala biti bliska. Naš problem je tako prostorno smješten na Borneo, a vremenski odgođen u razmatranjima velikih – dok ne doplovi iz prethistorije.

Da je posrijedi balkanski plemenski sukob svijet nije trebalo mnogo upozoravati: ta formula čuva komfor neznanja, lišava brige za dublje razumijevanje. Rasistička oholost velikih zahtijeva samo da joj TV-prijenos s Balkana bude brz, po mogućnosti izravan, "u živo", dovoljno oštre slike i s što više dokumentarnih detalja. Eventualno ih je zainteresirala ljuštura Dubrovnika, jer svijet se tu ponaša – veli otprilike jedan francuski filozof – kao turist koji bi volio da njegov omiljeni hotel ostane sačuvan, bez obzira tko će držati recepciju.

S druge strane, u kanibalski karakter sukoba nije im bilo teško povjerovati i stoga što je nemoćna gestikulacija naših ljudi na ulicama tog bijelog svijeta, za njihovu ohlađenu i racionaliziranu osjetljivost, bila čvrsta potvrda naše paranoičnosti, naše histeričnosti... Sve to, zajedno s našom nemoći da u kratko vrijeme po prvi put za sebe i za svijet rekonstruiramo konzistentnu sliku vlastitog kulturno-povijesnog identiteta, koji je u svim svojim sastavnicama uzidan u temeljima europske civilizacije, pojednostavnilo je našu stvar prema svijetu i omogućilo mu da racionalizira svoju letargiju, dapače, da u nizu svojih političkih postupaka učini presedan – da osudi žrtvu jednako kao i napadača. Svijet odbija shvatiti činjenicu da je ovdje riječ o klasičnom osvajačkom napadu države na državu. Situacija je, izgleda, trenutno ovakva: svi su protiv Srbije, nitko još stvarno nije za Hrvatsku.

Ako je Zapad izgrađen na dva komplicirana duhovna sustava – na industrijskoj ekonomiji i političkoj demokraciji – komunizam nas je odcijepio od oba. Naš san da ih se konačno u jednom skoku dohvatimo u mnogo čemu jest i bit će problematičan. Nema sumnje da ćemo najprije otkriti ono manje humanističko lice jednog i drugog – i u dirigiranju parlamentarizma i u skrajnjoj instrumentalizaciji okoliša (već smo bili počeli razdavati solinske pristranke za nove tupinolome, grušku luku u totalu za nekakvu marinu...). Taj san o povratku izgubljenog sina u svoj europski dom morat ćemo, vjerojatno, platiti skupo.

Bez obzira na olakšanje koje ćemo doživjeti "priznanjem" neovisnosti koja nam pripada, u svima nama još dugo će ostati gorak okus razočaranja radi indiferentnosti europske intelektualne estrade spram onoga što smo proživljavali i što još uvijek proživljavamo. Dobro, okolnosti nisu išle na ruku, s obzirom na općenitu "oseku nacionalnih mitologija" u Europi. Ta blažena, u ovom trenutku predbožićna Europa našu borbu za slobodu doživljava kao našu nacionalno-mitološku opsesiju. Politički integritet daje joj iluzionistički osjećaj dovršenosti historije, zasićenosti prostora svijeta. Omogućuje joj da stvari pojednostavni: za male više nema mjesta. Europa je, do nedavna su se nadali, trebala postati rajski otok. S onu stranu limesa najrađe bi pomalo subvencionirali "muzej istočnih zemalja". Sama činjenica njegova postojanja hranila bi njen kompleks više vrijednosti. Kada su ti europski intelektualci konačno shvatili suštinu stvari ponadali su se da će rješenje uzeti u ruke najveći. A njih se trebamo najviše bojati. Kako da Amerika luči detalje, nijanse. Njena mjerila su pravolinijska tamo gdje mi pratimo meandre – kilometarska tamo gdje bi trebalo centimetrom... Ipak,

tek ulaskom velikih stvari mogu postati plastičnije: veliki vide crno-bijelu stvarnost, manihejski pogled jasnije luči dobro od zla.

Povišeni nacionalni sentiment, koji Europu danas plaši, nije nastao, međutim, samo zbog komunističkog komprimiranja nacionalnog pitanja nego upravo zbog visokog pritiska europske nad-države koja pod svoje krilo uzima samo ono što je po svom osobnom kulturno-povijesnom identitetu, ali i s njenim atributima, već profilirano. Europa koja od nas zahtijeva demokratsko ponašanje, ali se boji naše slobode, zaboravlja da nema demokracije bez definiranog prostora i slobodnog naroda u kojemu će ona živjeti. Patriotizam pod prinudom može postati nacionalizam, a nacionalni osjećaj koji se na konstruktivan način ne definira u pravoj dobi razvoja jednog naroda može ga sterilizirati – poput neke dječje bolesti koju svi moraju proći a koja biva pogibeljna kada dohvati u zreloj dobi života.

Ali, čitava kulturno-povijesna hrvatska baština, u svim svojim sastavnica od graditeljskog nasljeđa do svojih jezičnih i pravnih spomenika, svjedoči koliko ona može biti konstruktivna i dalekosežna kad tlo pod njom ne drhti. Sama njena forma (koju je nedavno bachelardovskom pronicljivošću analizirala Željka Čorak prozvavši je svojevrsnim civilizacijskim spomenikom po sebi) mnogo toga svjedoči svojim konkavitom: srpolika forma današnje Hrvatske je poput fosilnog otiska koji prikazuje tisućljetni pritisak s Istoka. Hrvatska nije Češka ili Mađarska da svoj dojučerašnji zastoj može opisati samo kao komunističku epizodu. Balkansko iskustvo nas je naučilo da nikada ne sanjamo o nekom osobitom poslanju ili sudbini koju bi nam povijest kao narodu dala. Mi vjerojatno nismo obećani narod. Bojimo se tek kada stojimo na putu narodu koji za sebe misli da ima naročitu misiju na zemlji. Srbija upravo ispunjava svoju historijsku zadaću koja se, po njima, sastoji u tome da spriječi prodor katoličanstva prema Istoku, muslimanskog fundamentalizma prema Zapadu, boljševizma prema Jugu. Posrijedi je, dakako, svojevrsna žilet-filozofija.

* * *

U ptičjoj perspektivi vidjet će se da je poslijeratno komunističko kraljevstvo tek s novim ideološkim predznacima zaogrnilo stare geopolitičke odnose na ovim vjetrometnim stranama. Hrvatska se danas brani više na tankoj crti nekadašnjih srednjovjekovnih komuna negoli u svom trodimenzionalnom prostoru. Premda je današnji svijet iznimno osjetljiv kada ga se podsjeća na našu nekadašnju graničarsku ulogu, jer mu više ne treba *antemurale christianitatis*, treba ipak ponoviti jednu historijsku lekciju. Usprkos oštromnog zapažanja velikog engleskog povjesničara Gibbona, kako je razdioba između Sjevera i Juga stvarna i shvatljiva, a razlika između Istoka i Zapada, duž svijeta i Mediterana posebno, proizvoljna – ta granica između Istoka i Zapada, htjeli-nehtjeli, postoji poput nekog geološkog rasjeda, poput tanke crvene niti između Srednje Europe i Balkana, već od prethis-

torijskog doba. Car Ilir, Dioklecijan, sankcionira je svojom razdiobom rimskog carstva; usvaja je demarkacija između zapadnih i bizantskih, odnosno otomanskih interesa u srednjem i novom vijeku, a ta granica nije na žalost zbrisana ni u jugoslavenskoj tvorevini 1918. godine. Europa na toj granici mora prepoznati vlastite kulturne lozinke, ali i mi sebi moramo, ne deklarativno nego stvarno, pojasniti što je to uistinu naše i u isti mah europsko u hrvatskoj nacionalnoj kulturi.

Zadar 1991. Pročelje klasicističke kneževske palače. Foto: Božidar Vukičević

Hrvatska se ni sama još nije prepoznala. Da smo sebi i svijetu pravodobno izgradili sliku vlastitog kulturnog identiteta danas bismo se u postizanju opće naklonosti za našu stvar vjerojatno trebali manje služiti slikama spomenika u ruševinama. Ovaj rat nudi priliku, ma koliko nevoljnu, da svijet upoznamo s adresom na kojoj živimo. Rušenje toliko dugo traje da je Hrvatska u svijetu već trebala biti definirana kao visokourbana civilizacija, kao zemlja s dvadeset milenijnskih starih katedrala...

Ona je, međutim, do ovog rata bila možda konzistentnija u povijesnom negoli u prostornom smislu, i na papiru više negoli u stvarnosti. Hrvatska se tek treba svijetu prikazati kao jasan "geografski izraz" i kulturni pojam. Pri tom auto-definiranju neće, dakako, nimalo pomoći kontrastivna pojednostavljena poput onih rasutih misli koje zapadnjačku narav hrvatske kulture uzdižu iznad "bizantske", kao nešto što se samo po sebi razumije. Europa nam u ovom trenutku treba pomoći da zajedničku baštinu sačuvamo. Srbiju valja nekako nagovoriti da se u svom političkom djelovanju prestane ravnati prema svojim atavističkim instinktima, i pomoći joj da sa svojom pravom baštinom i sama uđe u posvećeni krug nove Europe.

Može izgledati posve neumjesno upozoravati – s obzirom na svu tragiku koju izazivaju sami pojmovi Vukovara, Škabrnje i tolikih drugih – ali dužnost intelektualca jest da se suprostavi maniheizmu. Za sudbinu jednog naroda koji želi imati budućnost odmah, može biti fatalno da se zarobi negativnim emocijama. Mnogi smatraju da naš prvi poslijeratni pothvat mora biti podizanje Kineskog zida na našim istočnim međama. Niti bi nas to spasilo, niti bi to bilo izvedivo, niti bi to za nas bilo korisno.

Mnogi su, vidjeli smo, oblik Hrvatske prisposobili s nekim drugim oblicima, uvijek – zanimljivo – s atributima koji govore o njenoj nepotpunosti, necjelovitosti. Ja bih rekao da je oblik Hrvatske harfa – harfa bez potpornog stupa i bez struna napetih između njenog rezonantnog tijela i zavnutog vrata. Moramo odlučiti da li da Hrvatska svira onako kako može. Nikakvih aspiracija, molim, nema u ovom pasusu. Dapače, Hrvatska zaokružena s današnjom Bosnom nasljedila bi sve probleme koji su doveli do jugo-agonije. Nego, Hrvatska ne smije sebi nametati ulogu, koju od nje danas više nitko i ne zahtijeva – da se igra graničara Europe. Prvo, jer bi to s obzirom na duljinu njenih granica bilo preskupo, a s obzirom na oblik i posve nerazborito. Hrvatska mora prema svojim bosanskim i panonskim stranama ostati otvorena. Treba, međutim, steći samopouzdanje, ekonomsko i kulturno, da otvorena može opstati.

* * *

Hrvatska je danas po svemu periferija zapadnog svijeta, makar se nalazila u samom središtu svih općih zemljopisnih karata. Čovjek koji dolazi sa Zapada doživljava je kao osobno otkriće, ne samo zato što je to zemlja s više lica, nego i zato što je o njoj prije dolaska mogao malo što doznati. Porazno izgledaju povijesno-umjetnički atlas srednjovjekovne, renesansne i moderne umjetnosti – s bijelom mrljom usred karte Europe. Ostavimo načas politiku. Činjenica jest da je hrvatska povijest umjetnosti do prvog svjetskog rata bila u svojim osnovnim konstitutivnim dijelovima uvedena u opće karte – preko jednog Eitelbergera, Jacksona, Dvoržaka, Riegla, Freya, Gnirsa, Venturija, Toesce... Danas kada je znanje o našoj spomeničkoj baštini uistinu umnogostručeno, ona ostaje neintegrirana i nevrednovana unutar općih tokova umjetnosti. Stvar politike ili jezične barijere?

U ovim rasutim razmišljanjima, a mogu li u ovom momentu i biti drugačija, dopustite još jedan ekskurs s razmeđa politike i sudbine kulturne baštine (koje su danas posve isprepletene). *Mare nostrum* bijaše, na primjer, afektivni pojam koji je Rim kroz dugi niz vjekova upotrebljavao za *svoj* Mediteran. Bio je to pravi cilj kasnoantičkih barbarskih invazija koje, eto, do danas nisu dovršene. Taj pojam uistinit će germanska plemena. Svoj jadranski dio nazvat će Krešimir od milja jednako tako. Hrvatska, ipak, nije uvijek jednako bila naslonjena na svoje more. Hrvatske "zemlje" imale su različite ritmove povijesnog i kulturnog razvoja, što će rezultirati kompliciranom ali bogatom stratigrafijom nacionalne kulture. Ako nećete natezati metaforu, rekao bih da je u takvom kontekstu Dalmacija Hrvatskoj ostala ono što je Italija oduvijek bila Europi – kolijevka, mjesto obnavljanja, ali i sirenin zov. Stoga nije čudno da se nacionalna povijest umjetnosti konsolidirala najprije na pojmovima dalmatinske srednjovjekovne i renesansne umjetnosti, a da nam još uvijek toliko nedostaju čak i elementarni uvidi u neka stilska razdoblja umjetnosti Istre, Slavonije... A pogotovo smo još daleko od pravih sinteza koje bi hrvatsku umjetnost razmatrale pod istim cjelovitim lukom. Ta, mi smo valjda jedini europski narod koji još nema povijest romaničke ili gotičke skulpture, na primjer, sintetiziranu unutar korica jedne te iste knjige. Naša povijest umjetnosti nije se usitnila samo na regionalne studije, nego na još manje čestice. Paradoksalno, to je bio rezultat niveliranja čitava bogatstva regionalnih osobitosti: ideja Hrvatske svjesno se svodila na provinciju, da se ne bi razmatrala kao država – država građena, poput tolikih drugih povijesnih europskih država, na geopolitičkim kontrastima, na mnogojezičju povijesnih i kulturnih obrazaca, država sastavljena od svojih "zemalja".

U svim tim razmatranjima, vidjesmo, spomenik nam danas postaje važan ne možda toliko kao artefakt koliko kao isprava, ako hoćete kao krštenica. Kao u klasičnom tipu romana znanstvene fantastike, gdje se protagonist podvrgava centrifugi da bi mu se izbrisalo pamćenje, da bi se njime po volji moglo manipulirati, tako se spomenici na tlu Hrvatske danas posve svjesno razaraju ne bi li nam se iščupalo kolektivno pamćenje. Pilot koji se, stječući Herostratovu slavu, ustremio na kupolu šibenske i freske zadarske katedrale, na Banske dvore u Zagrebu, na osječko kazalište – na osobitom je, dakle zadatku. Spomenik je najsublimnija personifikacija čovjeka. Njegovim ritualnim rušenjem razara se sam duh čovjeka koji taj spomenik baštini.

Ono što se razara u Hrvatskoj jest baština jedne visokourbane civilizacije s mrežom gradova izuzetne povijesno-kulturne stratigrafije, s dvadesetak katedrala milenijske starosti, s odnjegovanim humaniziranim pejzažem. Većina od tih gradova ima duboke prethistorijske ili barem antičke korijene. U njima, osobito onima na Jadranskoj obali urbani ton antičke civilizacije nikad nije bio ugašen. Antika je preživjela do danas u Poreču, Puli, Osoru, Rabu, Zadru, Trogiru, Splitu, Hvaru, Korčuli, Dubrovniku, Ko-

toru... Europski materinji jezik najbolje se uči na klasičnim tradicijama i humanističkim načelima koji su ugrađeni u same temelje hrvatske nacionalne kulture.

Dubrovnik je samo metafora za stradanje sveukupne hrvatske povijesne baštine. On u svom položaju možda nema metafizičku dimenziju poput jednog Vukovara ili Osijeka nad moćnim panonskim rijekama, ni povijesnu slojevitost i unutrašnju zagonetnost poput Splita, prisnost i rafiniranu ljepotu skulpturalnih detalja poput Trogira, organičnost uličnog rasporeda i lokalnu topografsku dramatičnost poput Šibenika, monumentalnost episkopalnog središta i unutrašnju vedrinu poput starog Zadra, ali njegova veličina sastojala se u njegovoj vjekovnoj slobodi, očuvanoj usred moćnih političkih interesa koji su ga okruživali. Dubrovnik je metafora krajnje linije mogućeg, Dubrovnik je komad hrvatske utopije na surovom balkanskom kontinentu. Dubrovnik je povijesna mjera hrvatske slobode i demokracije.

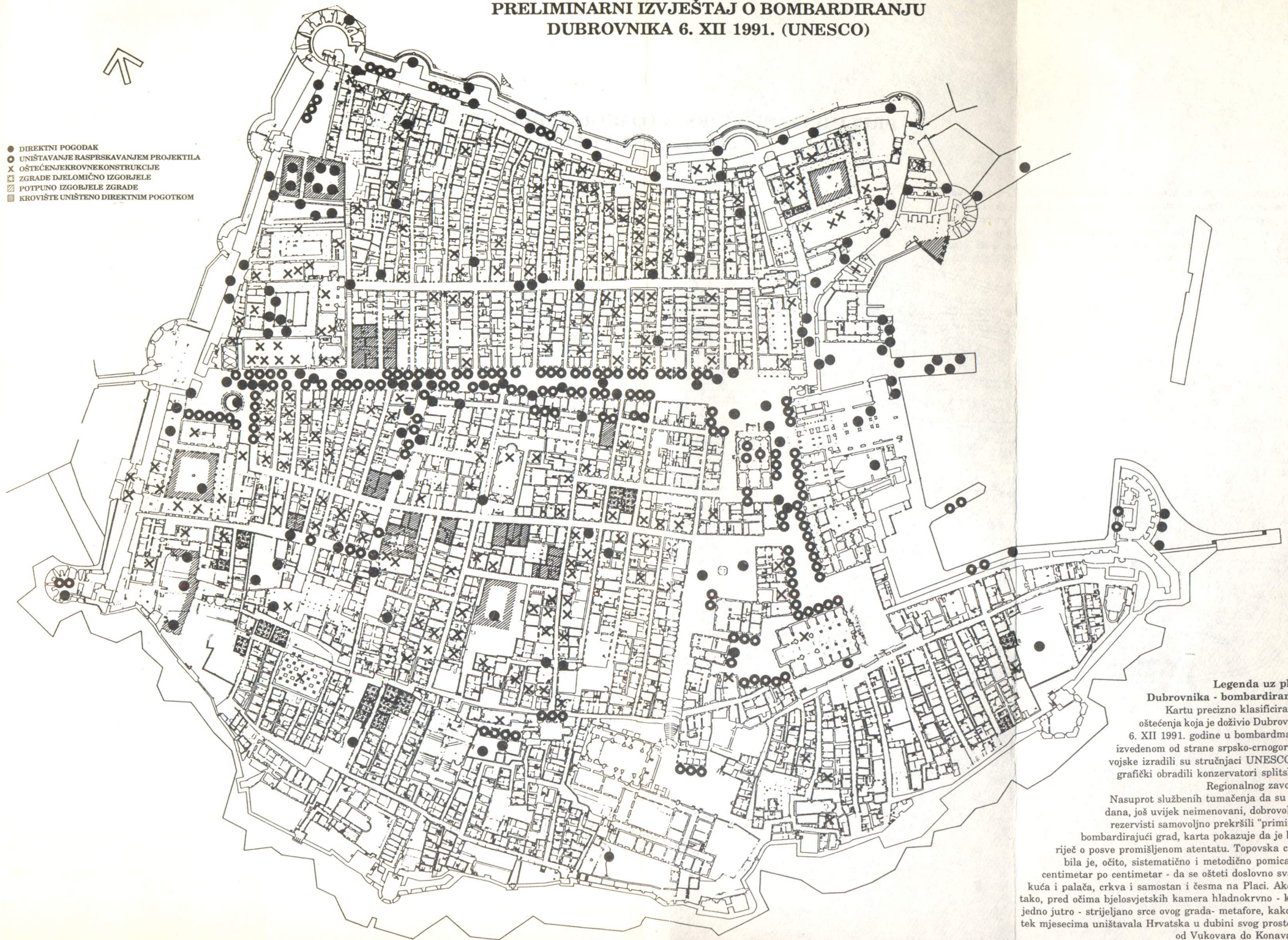
Mi vjerujemo da Europa nije dovršena bez prepoznavanja svojih malih naroda kakva je i Hrvatska s njenim morem, planinama i rijekama, s njenim Splitom, Zadrom, Pulum, Zagrebom, Osijekom, Plitvičkim jezerima, Slapovima Krke, Kornatskim arhipelagom. Na žalost, hrvatski narod danas ima osjećaj da ga drže prekobrojni u toj novoj, obnovljenoj Europi u čije temelje je položena i čitava hrvatska kulturna baština. Zašto se Europa boji naše slobode i našeg identiteta? Zar misli da ima demokracije bez nacionalnog identiteta, bez slobodnog naroda u kojemu će demokracija živjeti?

Da ne ostanemo na tolikim apstrakcijama dovršit ću s još jednim, ma koliko retoričkim, prizivom za Dubrovnik, ali i čitavu hrvatsku kulturnu baštinu, s metaforom jednog pjesnika: nedavno je neki luđak smrskao nožni prst Michelangelovog Davida. Europa bi morala shvatiti da nasrtajem na Dubrovnik luđak želi Davidu smrskati glavu i duh.

Siguran sam da je danas posve jasno da su politika i kulturna baština nedjeljivo isprepleteni. Ja mislim da između održavanja spomenika i ulaganja u komunalnu i državnu infrastrukturu (dalekovodi, komunikacije...) nema suštinske razlike. Vjerujem, stoga, da ovaj proslav nije nimalo deplasiran spram karaktera ovog uglednog časopisa koji je za svog, sad već dugovjekog postojanja učinio uistinu veoma mnogo da se spozna identitet splitske kulturne baštine, dakako – u njenom širem nacionalnom kontekstu. Žedamo za onim što je na koncu dvadesetog stoljeća elementarno poput kruha – za slobodom. I steći ćemo je, jer nitko među nama nije vesla uvukao u brod.

PRELIMINARNI IZVJEŠTAJ O BOMBARDIRANJU
DUBROVNIKA 6. XII 1991. (UNESCO)

- DIREKTI POGODAK
- UNIŠTAVANJE RASPRISKAVANJEM PROJEKTILA
- X OŠTEĆENJE KROVNE KONSTRUKCIJE
- ▨ ZGRADE DJELOMIČNO IZGORJELE
- POTPUNO IZGORJELE ZGRADE
- ▨ KROVIŠTE UNIŠTENO DIREKTNIM POGOTKOM

Legenda uz plan Dubrovnika - bombardiranog
Karta precizno klasificiranih oštećenja koja je doživio Dubrovnik 6. XII 1991. godine u bombardmanu izvedenom od strane srpsko-crnogorske vojske izradili su stručnjaci UNESCO-a, grafički obradili konzervatori splitskog Regionalnog zavoda. Nasuprot službenih tumačenja da su tog dana, još uvijek neimenovani, dobrovoljci-rezervisti samovoljno prekršili "primirje" bombardirajući grad, karta pokazuje da je bila riječ o posve promišljenom atentatu. Topovska cijev bila je, očito, sistematično i metodično pomicana, centimetar po centimetar - da se ošteti doslovno svaka kuća i palača, crkva i samostan i česma na Placi. Ako je tako, pred očima bjelosvjetskih kamera hladnokrvno - kroz jedno jutro - strijeljano srce ovog grada- metafore, kako se tek mjesecima uništavala Hrvatska u dubini svog prostora, od Vukovara do Konavala?

PRELIMINARNI IZVJEŠTAJ O BOMBARDIRANJU ZADRA U JESEN I ZIMU 1991. G.

Karta izradena u zadarskom Međuopćinskom zavodu za zaštitu spomenika kulture pokazuje direktne minobacačke, topovske i raketne pogotke unutar povijesne jezgre Zadra, koji je bio napadan s kopna, s mora i iz zraka. Zona grada prikazana s točkastim rasterom označava područje koje je bilo uništeno u bombardiranju za vrijeme II. svjetskog rata. Vidljivo je da je u ovogodišnjim razaranjima uništen dobar dio stambenog spomeničkog fonda koji je ostao pošteđen u prošlom ratu.

